

CZU 343.211.3

Importanța principiului contradictorialității în asigurarea dreptului învinuitului la apărare

Lucia RUSU

doctor în drept, lector universitar

Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți

***Abstract.** The reform of the criminal procedure law must be based on solid theoretical foundation. However, adversariality, as legal concept, is not enough investigated in the doctrine of the criminal procedure law. Currently, notorious specialists in the field of criminal procedure law examine and study the importance of fundamental and basic principles of the criminal process and, primarily, its adversariality beginnings in justice rendering. This is natural and, as adversariality has enormous significance for the entire system of criminal proceedings, largely determining the legal status and relations between the participants in criminal proceedings and the legal relationships between the parties to the proceedings and the court.*

***Keywords:** adversariality, principle, criminal procedure form, defence, prosecution, jurisdiction, criminal procedure function, indictment, indicted, criminal procedure, court hearing, oral nature, immediacy, pre-trial criminal procedure, criminal prosecution body.*

Exercitarea acțiunii penale împotriva unei persoane atrage consecințe, având drept urmare tragerea la răspundere penală și aplicarea de pedepse. Interesul general și al fiecărei persoane în parte este ca să fie supuși acestui tratament juridic numai cei vinovați și numai în măsura gravității faptelor săvârșite. Nici o persoană nevinovată nu trebuie condamnată și de asemenea nici un vinovat nu trebuie să sufere rigorile legii penale în măsură mai mare decât se cuvine.

Pornind de la această idee plină de umanism, procesul penal cunoaște ca regulă de bază principiul garantării dreptului la apărare. Ideea dreptului la apărare este adânc ancorată în mentalitatea juridică, rădăcinile sale regăsându-se în cele mai vechi timpuri [26, p. 107].

Reprezentând unul din drepturile fundamentale ale cetățenilor, dreptul la apărare este înscris într-o serie de convenții internaționale, printre care Declarația Universală a Drepturilor Omului [6] și Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale [5] (în paragraful 3 al art. 6 din Convenție – Dreptul la un proces echitabil”, este garantat și dreptul la apărare alături de celelalte drepturi ale acuzatului) [14, p. 45].

Activitatea apărătorului în procesul penal este nemijlocit legată de principiul asigurării dreptului persoanei la apărare. Or, acest principiu permite combaterea învinuirilor aduse neîntemeiat de organele de urmărire, prezentarea probelor în vederea demonstrării nevinovăției inculpatului, obținerea unei atenuări corespunzătoare a răspunderii pentru fapta comisă. Asigurarea dreptului învinuitului, inculpatului la apărare constă în obținerea unei asistențe juridice oportune și calificate, care poate fi asigurată prin participarea apărării în cauzele penale [24, p. 269].

Conținutul dreptului la apărare înglobează totalitatea mijloacelor instituite de lege pentru invocarea și constatarea împrejurărilor ce susțin apărarea, precum și pentru aplicarea prevederilor legale favorabile celui care își susține interesele. Aceste mijloace de apărare constau în drepturi procesuale acordate părților și subiecților procesuali principali din proces, garanții procesuale în vederea exercitării acestor drepturi și asigurarea unei asistențe juridice de calitate [23, p. 92-93].

Dreptul la apărare este unul complex. Este eronată și simplistă părerea care reduce dreptul la apărare numai la obținerea de asistență juridică din partea unui apărător calificat. Dreptul de a folosi serviciile unui apărător, deși reprezintă o componentă importantă, nu epuizează conținutul dreptului de apărare. Dreptul de apărare se manifestă sub următoarele aspecte principale: a) *partea are dreptul să-și apere singură interesele legale*; partea nu este obligată, de regulă să aibă un apărător, făcând excepție la aceasta cauzele cu apărare obligatorie; b) *organul judiciar este obligat să aibă în vedere din oficiu toate aspectele care sunt în favoarea părții*, aceasta decurgând din rolul său activ care se manifestă independent de activitatea sau poziția părților; c) *partea are dreptul la asistență juridică*; îndrumarea și ajutarea părții de către o persoană cu calificare juridică și profesională corespunzătoare sporesc la maximum posibilitățile de realizare a drepturilor și intereselor legale ale părților în procesul penal. Faptul că în anumite situații apărarea este obligatorie reprezintă o garanție care evită ca soluționarea cauzei să se înfăptuiască fără contribuția competentă și activă a apărătorului [26, p. 110-111].

Asigurarea dreptului la apărare este un principiu fundamental al procesului penal, potrivit căruia dreptul de apărare este garantat învinuitului sau inculpatului, precum și celorlalte părți pe tot parcursul procesului penal, în condițiile prevăzute de lege. Actul procesual efectuat cu încălcarea dreptului de apărare al părții și prin care se cauzează o vătămare care nu poate fi înlăturată altfel, sau cu încălcarea dispozițiilor privitoare la asistența obligatorie a inculpatului, se sancționează cu anularea aceluia act. Garantarea dreptului la apărare în tot cursul procesului este prevăzută ca un principiu fundamental în Constituția RM (art. 26) [4]. Pentru garantarea dreptului de apărare al bănuțului, învinuitului, inculpatului, precum și al celorlalte părți, în C.pr.pen. RM sunt prevăzute dispoziții care asigură realizarea acestui drept [1, p. 15]. Dreptul procesual penal a elaborat un sistem de drepturi ale persoanei atrase la răspundere penală. Mai mult decât atât, centrul principal în jurul căruia au gravitat

majoritatea completărilor și modificărilor legislative s-au axat pe necesitatea asigurării tuturor garanțiilor procesuale recunoscute de CEDO și de jurisdicția CtEDO [20, p. 84-85; 22, p. 90].

Garanția fundamentală privitoare la dreptul la apărare este interpretată ca o cerință a comportamentului procesual penal activ al apărătorului, orientat spre acordarea asistenței juridice calificate, inclusiv prin participarea activă și eficientă în cadrul probatoriului [25, p. 225].

Principiul fundamental al dreptului la apărare este reglementat în legislația mai multor state. Astfel, conform art 114 din Codul de procedură penală francez [2], părțile pot fi audiate sau confruntate decât în prezența avocaților citați pentru actul de procedură respectiv. Audierea sau confruntarea se pot desfășura în lipsa apărătorilor doar dacă părțile renunță în mod expres. De asemenea, conform art. 317, în etapa dezbaterilor, prezența unui apărător alături de acuzat este obligatorie. Dacă apărătorul ales sau desemnat nu se prezintă, președintele instanței va desemna un apărător din oficiu.

Legislația procesual-penală germană oferă numeroase dispoziții care au menirea de a garanta exercitarea dreptului la apărare pe parcursul procesului penal. Astfel, conform art. 137 din Codul de procedură penală al Germaniei [7], persoana acuzată poate fi asistată de un apărător în orice etapă a procesului. Nu pot fi însă aleși mai mult de trei apărători. Pot fi angajați ca apărători avocații care au dreptul să profeseze în instanțele germane, precum și profesorii de drept de la universitățile germane [29, p. 217].

În Codul de procedură penală bulgar, în art. 15 se arată că acuzatul are dreptul la apărare. Acuzatului și celorlalți cetățeni care participă la procedura penală li se pun la dispoziție toate mijloacele procedurale necesare pentru apărarea drepturilor și intereselor legale [17, p. 129-130].

Este cazul să amintim și punctul de vedere al CEDO, care a statuat că „instanța de judecată are obligația să înlăture orice manifestare de superficialitate și formalism în ceea ce privește dreptul la apărare. Acest drept, prin importanța pe care o prezintă excedează chiar sfera intereselor învinutului și inculpatului, pentru că acest drept interesează întreg procesul penal și activitatea judiciară în general” [8]. Această hotărâre conturează extrem de elocvent dimensiunile reale ale dreptului de apărare și obligațiile organelor judiciare în asigurarea unei efective realizări a acestui drept.

Privit prin prisma instrumentelor procesuale, în concordanță cu cele mai evoluat reglementări în materie, atât pe plan european, cât și la nivel global, prin care este exercitat, dreptul la apărare are un conținut complex, în care sunt cuprinse următoarele aspecte: posibilitatea părților de a se apăra singure în cursul procesului penal; obligația organelor judiciare de a avea în vedere din oficiu și aspectele favorabile părților angajate în procesul penal, precum și de a asigura exercitarea deplină a dreptului la apărare de către părți și subiecții procesuali principali; posibilitatea și, uneori, obligația acordării asistenței juridice în cursul procesului penal [17, p. 130].

Din regelementarea generală dată principiului garantării dreptului de apărare rezultă următoarele caracteristici: a) *dreptul de apărare este garantat în tot cursul procesului*; sublinierea legală este importantă pentru a atrage atenția că acest principiu nu este de parțială aplicabilitate, întrucât nici o fază a procesului penal nu se poate desfășura fără o realizare consecventă și corespunzătoare a dreptului la apărare; b) *dreptul de apărare este garantat tuturor părților*; indiferent de poziția lor procesuală părțile sunt ocrotite în egală măsură în ceea ce privește posibilitatea apărării drepturilor și intereselor legale. Întrucât figura centrală a procesului penal este învinuitul sau inculpatul dreptul de apărare prezintă cele mai ample aspecte tocmai în legătură cu această parte; c) *dreptul de apărare se realizează prin multiple modalități*; principiile modalității de asigurare ale dreptului la apărare se desfășurază prin modul cum sunt organizate și funcționează instanțele judecătorești, prin dispozițiile procedurale prevăzute de lege și prin asistența juridică [26, p. 111-112].

Dreptul la apărare este garantat numai în condițiile prevăzute de lege, nefiind permisă utilizarea unor mijloace care ar conduce la distorsionarea adevărului sau la împiedicarea desfășurării procesului penal.

Nerespectarea prevederilor legale ce se constituie ca adevărate garanții ale dreptului la apărare (asistență juridică, prezentarea materialului de urmărire penală, ascultarea învinuitului sau inculpatului în diferite etape ale desfășurării procesului penal, posibilitatea de a participa la toate actele de urmărire penală etc.) poate atrage nulitatea actelor procesuale efectuate în acest mod, cu obligația refacerii lor în condițiile legii [16, p. 232-233].

Principiul garantării dreptului la apărare se corelează cu legalitatea procesului, care îi fixează limitele și sancțiunile în caz de încălcare, cu aflarea adevărului, care asigură cerința stabilirii nevinovăției sau a împrejurărilor favorabile, cu rolul activ de natură a obliga organele de urmărire penală și instanța de judecată de a acționa în favoarea apărării, cu prezumția de nevinovăție pe care se întemeiază poziția procesuală a inculpatului ca parte în proces [23, p. 95] și cu principiul contradictorialității.

Contradictorialitatea are o importanță deosebită pe întreaga parte a sistemului de procedură penală, determinând, pe multe direcții, ponderea statutului juridic, raporturile de opoziție sau de colaborare dintre participanții la procesul penal, precum și relațiile juridice stabilite rezultativ între participanții la proces și instanța de judecată. Prin conținutul legii procesual penale, instanța de judecată nu are împuterniciri caracteristice părții acuzării. Apărarea a obținut drepturi suplimentare pe latura participării în obținerea și administrarea probelor, în particular prezentarea înscrisurilor și documentelor în instanța de judecată. Obligațiile se extind în raport cu aducerea martorilor în proces, participarea activă în cadrul probatoriului la etapa urmăririi penale, expunerea motivată a obiecțiilor

referitor la orice probă sau acțiune procesuală desfășurată de către partea acuzării. Respectiv, procurorul are statut de acuzator de stat, fapt care indică în mod strict la rolul acestuia în cadrul unei cercetări judecătorești contradictoriiale [19, p. 3].

În procesul penal se conturează, de regulă, poziții și interese contrare. Duelul dintre acuzare și apărare apare evident și se manifestă în confruntarea de opinii și argumente legate de modul în care urmează să se soluționeze cauze. Pentru a garanta în egală măsură drepturile și libertățile părților aflate în opoziție, legea procesual-penală a înscris contradictorialitatea procesului penal.

Principiul contradictorialității este foarte complex și se manifestă pe multiple laturi dintre care mai însemnate sunt: a) stabilirea poziției procesuale a părților cu drepturi egale, și interese contrare, în așa fel încât să se realizeze egalitatea acestora, cu acordarea posibilității folosirii tuturor mijloacelor legale de opoziție față de punctele de vedere adverse; b) separarea principalelor funcții procesuale, în așa fel, încât apărarea, acuzarea și soluționarea cauzei penale să fie atribuită unor subiecți diferențiați.

Contradictorialitatea presupune ca părțile să cunoască probele care se administrează în defavoarea lor, cu posibilitatea combaterii acestora și să ia act de toate activitățile întreprinse de adversari contra propriilor interese; de asemenea, ea conține dreptul de a replica tuturor susținerilor, argumentelor și punctelor de vedere care s-au manifestat în condiții de publicitate și oralitate. O trăsătură importantă a contradictorialității, constă în faptul că părțile sunt prezente la judecată, putând administra probe și combate în mod liber pe cele ale adversarilor [27, p. 154-155].

Contradictorialitatea se manifestă atât în etapa cercetării judecătorești (de pildă, la audierea unui martor, pot pune întrebări toate părțile, nu numai cele care l-au propus), cât și în etapa dezbaterilor. De fapt, în dezbateri principiul contradictorialității se aplică de deplin, întrucât în această etapă, prin punerea în discuție a probelor, părțile cu interese contrare se combat reciproc, realizându-se distincția între cele două funcții procesuale opuse – acuzarea și apărarea [15, p. 63].

Contradictorialitatea pune instanța de judecată în situația de a percepe probele prin filtrul punctelor de vedere exprimate oral în ședința de judecată de către toate părțile cu interese contrare în rezolvarea cauzelor penale. Astfel, probele sunt administrate în prezența părților și a persoanei vătămate, respectiv a procurorului de ședință, sub controlul lor și ca urmare a contribuției lor directe.

De lege lata, contradictorialitatea este prevăzută drept regulă de bază pentru desfășurarea cercetării judecătorești și a dezbaterilor, lipsind în stadii procesuale distincte ale fazei de judecată, cum ar fi, de exemplu, deliberarea [18, p. 181].

S-a arătat că, teoretic, principiul contradictorialității exprimă cerința ca funcția de învinuire să fie despărțită de funcția jurisdicțională, fiind pe o poziție procesuală egală cu funcția de apărare. Învinuirea și apărarea se combat în fașa instanței de judecată de pe poziții contradictorii, astfel încât autoritatea care judecă și soluționează cauza penală – instanța de judecată – să ajungă, din disputa lor,

la o apreciere corectă a probelor și la adoptarea unei soluții legale și temeinice. Ca urmare, așezarea judecătii pe principiul contradictorialității implică „egalitatea de arme” între învinuire și apărare, între susținerea pretențiilor civile și combaterea lor, în sensul că se acționează cu aceleași mijloace procesuale; participarea la judecată, cu dreptul de a face cereri, a ridica excepții, a pune concluzii, a exercita căile de atac, pe care instanța de judecată le poate admite sau respinge și adopta propria sa soluție, constituie aspecte ale contradictorialității la judecată [23, p. 766].

Desfășurarea ședinței de judecată în condiții de contradictorialitate reprezintă, de altfel, și o exigență implicită a procesului echitabil. Astfel, deși cerința contradictorialității nu se regăsește în mod expres în art. 6 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului, Curtea Europeană a analizat, în numeroase decizii de caz, respectarea contradictorialității, ca regulă de bază a ședinței de judecată. În acest sens, s-a statuat că sunt asigurate condițiile necesare desfășurării contradictorii a judecătii în cazul în care procurorul și părțile au posibilitatea de a lua la cunoștință și de a dezbate probele, cererile ori excepțiile invocate de adversari [9; 13].

De asemenea, se poate constata respectarea principiului contradictorialității în condițiile în care apărarea are cunoștință despre toate probele administrate în proces, atât despre probele în apărare, cât și despre cele în acuzare [10]. Acest drept al părților de a fi încunoștințate despre probatoriile administrate în dosar implică dreptul de a avea acces la dosar, precum și dreptul de a fi încunoștințat despre faptele reținute și despre încadrarea juridică a acestora [11; 12; 18, p. 183-184].

În vederea aflării adevărului, premisă a soluționării juste a cauzei penale, instanța de judecată poate interveni în această dispută judiciară, punând în discuție chestiuni care susțin învinuirea sau, din contra, care susțin apărarea. Rolul instanței de judecată este limitat de contradictorialitate, deoarece instanța nu poate lua hotărâri din propria inițiativă, fără a cere ca procurorul, părțile și persoana vătămată să își exprime punctul lor de vedere în chestiunea ce trebuie rezolvată [23, p. 766-767].

Fiind o formă de desfășurare a procesului, contradictorialitatea cristalizează raporturile bilaterale dintre părți, demonstrează și realizează amplasarea lor în procesul soluționării cauzei. Drepturile oferite participanților la proces pot fi realizate cu succes atât în cadrul procesului contradictorial, cât și a celui acuzatorial. Să luăm de exemplu dreptul la apărare. În regimurile totalitare bănuitul, învinuitul este limitat în dreptul la apărare, beneficiază de acest drept doar după finalizarea urmăririi penale, folosindu-se realmente de acesta doar în faza de judecată. Actualmente, persoana urmărită penal are dreptul la asistența unui avocat din momentul reținerii sau al recunoașterii în calitate de bănuț. Din acest considerent, sarcina asigurării drepturilor persoanei în cadrul fazelor prejudiciare ale procesului nu se atribuie la problema contradictorialității, ci se referă la aspectul înzestrării subiecților procesului penal cu împuternicirile corespunzătoare și cu posibilitatea de a-și

realiza fără de piedică drepturile pe care le au. În acest fel, dacă cercetarea acuzatorială nu doar că acționează efectiv, dar mai creează și condițiile necesare pentru asigurarea drepturilor persoanelor participante, apoi nu există o careva necesitate de a distruge acest mecanism care funcționează cu eficiență și cunoștință de cauză. Contradictorialitatea nu este un scop în sine, un panaceu. Locul ei este acolo unde fără de ea procesul nu poate fi conceput și nu poate avea loc – în instanța de judecată [21, p. 296].

Principiul contradictorialității și principiul asigurării dreptului la apărare sunt legate reciproc, principiul contradictorialității reprezentând o garanție a realizării principiului asigurării dreptului la apărare. Învinuirea oficială de comiterea faptei infracționale urmează a fi însoțită de prezentarea învinuitului (inculpatului) a anumitor drepturi, care i-ar asigura posibilitatea de a se apăra, a se plânge în privința acțiunilor realizate la adresa lui, precum și a ataca măsurile de constrângere procesual penală aplicate. Învinuitul are dreptul de a contesta învinuirea, a înainta cereri și demersuri, a interveni cu plângeri, a prezenta probe în vederea nevinovăției sale, a lua cunoștință cu materialele cauzei, a participa la examinarea cauzei în judecată, a înainta recuzări, a participa la dezbateri, precum și dreptul la ultimul cuvânt. Mai mult decât atât, el are posibilitatea de a se apăra și prin alte modalități sau mijloace care nu sunt interzise prin lege. Toată această activitate se poate desfășura doar ca o împotrivire acelor acțiuni care sunt realizate în privința învinuitului de către partea acuzării [30, p. 56]. În acest context, nu este susținută opinia autorului I. Corețchi, în viziunea căruia „contradictorialitatea și polemica nu sunt necesare în toate cauzele penale” [31, p. 39].

Încercările de a prezenta apărarea și acuzarea în calitate de participanți la proces, care au doar un singur scop, și anume – lupta cu infracționalitatea și stabilirea adevărului obiectiv în cauza penală – nu și-a găsit niciodată susținere din partea majorității specialiștilor din domeniu. Realizându-și propria destinație, apărând inculpatul, apărătorul, de cele mai frecvente ori, nu este interesat în stabilirea adevărului obiectiv, deoarece aceasta poate fi în defavoarea clientului său. Evident, sunt întâlnite și situații când învinuitul și apărătorul acestuia tind spre stabilirea adevărului, dar aceasta se prezintă a fi mai degrabă o excepție de la regula generală. Inculpatul practic întotdeauna se folosește de posibilitatea de a prezenta situația în favoarea sa, cele comise de el să apară într-un alt spectru decât cel existent în realitate (de exemplu, dacă el a comis trei lovituri, îi este mai favorabil dea menționa că a lovit doar de o singură dată). Avocatul, acționând în interesele acestuia, nu are dreptul de a insista și de a clarifica în ședința de judecată starea reală a lucrurilor (adică de a insista că au fost comise anume trei lovituri și nu una, cum se pretinde). Chiar dacă inculpatul își recunoaște pe deplin vinovăția, oricum întotdeauna apar temeieri pentru contradicții în alte laturi: în privința calificării, în privința circumstanțelor care atenuează sau agravează pedeapsa, cu referire la categoria și gradul măsurii de pedeapsă solicitată de către acuzare etc. [30, p. 57].

În știința dreptului procesual penal, în genere, este operantă abordarea conform căreia avocații nu urmează să conteste învinuirea care este slab sau insuficient dovedită [28, p. 2-3]. Conform unor opinii, această poziție contravine obligațiilor funcționale ale apărătorului și nu poate fi acceptată [30, p. 57]. O viziune corectă, în acest sens, a fost expusă de către I. Iu. Stețovschi și A. M. Larin, esența ei reducându-se la faptul că „apropierea artificială a pozițiilor părților nu contribuie la înfăptuirea justiției” [32, p. 110]. Avocatul este obligat să combată orice învinuire, inclusiv și cea care este slab sau insuficient dovedită, dacă ea, în opinia avocatului, a fost înaintată neîntemeiat și nejustificat [20, p. 85-86; 30, p. 57-58].

Corelația principiului contradictorialității și principiului asigurării dreptului la apărare ține de momentul conform căruia contradictorialitatea nu există în procesul penal în situația în care învinuitul (inculpatul) nu are dreptul la apărare. Lipsirea inculpatului de dreptul la apărare exclude contradictorialitatea, deoarece anume prin intermediul acesteia, prin polemică în judecată, inculpatul se poate apăra, iar avocatul poate apăra persoana reprezentată. Prezența dreptului la apărare necesită anumite modalități de realizare a acestui drept. Posibilitatea de a contesta poziția oponentului, posibilitatea de a obiecta la fiecare argument al acestuia, a aduce argumentele sale, folosind drepturi procesuale egale cu cele ale oponentului în fața organului capabil a lua hotărârea finală, materializează legătura principiului contradictorialității cu principiul asigurării dreptului la apărare - ca fiind una obligatorie și inalienabilă. La dezvoltarea și consolidarea acestei legături contribuie indicarea legislativă a tuturor cazurilor de participare obligatorie a avocatului în procesul penal.

Fără o astfel de componentă a dreptului la apărare, cum este dreptul de a fi asistat de un avocat, egalitatea procesuală a inculpatului și a acuzatorului de stat ar fi doar o formalitate. Egalitatea părților presupune atât prezența drepturilor egale, cât și a posibilității de folosire a lor, această stare a lucrurilor existând doar atunci când acuzatorului de stat profesional i se opune un avocat profesional. Iată din care considerent, prezența apărătorului la etapele judiciare ale procesului penal este necesară și servește drept garanție a realizării principiului asigurării dreptului la apărare și a principiului contradictorialității [20, p. 86; 30, p. 58-59].

Concluzii și recomandări. Teoria procesului penal, până la etapa curentă, nu a oferit o apreciere juridică corespunzătoare pericolozității înlocuirii, substituirii tendinței acuzatoriale în favoarea părții apărării. Dacă, în cel dintâi caz, sunt supuse pericolului prejudicierii drepturile și libertățile persoanei, apoi, în cazul al doilea, se impune abordarea pericolului în cadrul asigurării ordinii de drept. Or, aceste tendințe sunt inadmisibile în egală măsură în condițiile aplicării prevederilor principiului contradictorialității în procesul penal.

Actualmente, fixarea procesuală a principiului contradictorialității nu a ajuns să corespundă importanței pe care o are în cadrul procesului penal. Astfel, predomină necesitatea reformării

substanțiale a structurii procesului penal ca atare și a modalităților de repartizare – pe măsura unei depline corespunderi funcțiilor procesuale de bază. Este necesară, de asemenea, o revizuire a conținutului raporturilor juridice dintre participanții la proces, dintre organele care efectuează urmărirea penală, pe de o parte, și bănuți, învinuți, inculpați și persoanele care-i reprezintă și le apără interesele, pe de altă parte.

Justiția este contradictorială în situația în care părțile (participanții) la procesul judiciar pot activ și în condiții egale de a disputa, a dovedi dreptatea, a expune argumentele și a interpreta faptele, evenimentele și probele din cadrul dosarului, contribuind, astfel, la stabilirea adevărului. Contradictorialitatea, fiind principiu al procesului penal, are legătură cu alte principii, care, la rândul lor, asigură posibilitatea realizării contradictorialității. Principiul examinat se află în strânsă legătură cu astfel de principii ale procesului penal, precum legalitatea, egalitatea părților, publicitatea, oralitatea, nemijlocirea, asigurarea dreptului la apărare, prezumția de nevinovăție ș.a. Studiarea conținutului principiilor egalității părților, contradictorialității și asigurării dreptului la apărare în cadrul procesului penal ne permit a formula concluzia că în procesul cercetării judecătorești aplicarea prevederilor acestor principii nu este asigurată, de fiecare dată, prin mecanisme eficiente de realizare, drept urmare a cărui fapt se propune completarea art. 322 din Codul de procedură penală al Republicii Moldova [3] cu un nou alineat - 2¹, în următoarea redacție: „*Apărătorul inculpatului prezintă instanței de judecată obiectele și documentele, administrate în conformitate cu alin. (2) și (3) art. 100 din prezentul Cod, care, prin încheierea instanței, pot fi anexate la materialele cauzei în calitate de probe, participă la examinarea probelor, înaintează cereri și demersuri, își exprimă opinia în privința învinuirii și a dovedirii ei, în privința circumstanțelor agravate și atenuante, în privința măsurii de pedeapsă, precum și asupra altor chestiuni care apar în procesul examinării cauzei*”.

Bibliografie:

1. Amihălăchioaie, Gh., Rusu, V., Gavajuc, S. Legea Republicii Moldova „Cu privire la avocatură”, nr. 1260-XV din 19.07.2002. Comentariu. In: *Avocatul poporului*. 2014, nr. 10-12, pp. 3-33. ISSN 1810-7141.
2. *Code de procédure pénale* [online] [accesat 04.02.2023]. Disponibil: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071154/>.
3. *Codul de procedură penală al Republicii Moldova*: Legea Republicii Moldova nr.122-XV din 14 martie 2003. // Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2003, nr.104-110. În vigoare din 12 iunie 2003.
4. *Constitutia Republicii Moldova* adoptata la 29 iulie 1994. Legea Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1994, nr.1. În vigoare din 27 august 1994.

5. *Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale* din 04 noiembrie 1950 [online] [accesat 10.02.2023]. Disponibil: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ron.pdf.
6. *Declarația universală a drepturilor omului*. Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 217 A (III) din 10.12.1948. // *Tratate internaționale*. Vol. I. Chișinău, 2001. p. 11-18.
7. *German Code of Criminal Procedure* [online] [accesat 04.02.2023]. Disponibil: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/englisch_stpo.html.
8. Hotărârea CtEDO în cauza *Daud vs. Portugalia*, din 21 aprilie 1998, cerere nr. 11/1997/795/997 [online] [accesat 01.02.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58154>.
9. Hotărârea CtEDO în cauza *Lobo Machado vs. Portugalia*, din 20 februarie 1986 [online] [accesat 02.02.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94322>.
10. Hotărârea CtEDO în cauza *Mantovanelli vs. Franța*, din 18 martie 1997, cerere nr. 21497/93 [online] [accesat 07.02.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62582>.
11. Hotărârea CtEDO în cauza *McMichael vs. Marea Britanie*, din 24 februarie 1995, cerere nr. 16424/90 [online] [accesat 02.02.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-94325>.
12. Hotărârea CtEDO în cauza *Pelissier și Sassi vs. Franța*, din 25 martie 1999, cerere nr. 25444/94 [online] [accesat 11.02.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-62795>.
13. Hotărârea CtEDO în cauza *Werner vs. Austria*, din 24 noiembrie 1997, cerere nr. 138/1996/757/956 [online] [accesat 07.02.2023]. Disponibil: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58114>.
14. Lorincz, A. L. *Drept procesual penal*. Vol. I. București : Ed. Universul Juridic, 2015. 347 p. ISBN 978-606-673-558-2.
15. Lorincz, A. L. *Drept procesual penal*. Vol. II. București : Ed. Universul Juridic, 2016. 236 p. ISBN 978-606-673-852-1.
16. Mateuț, Gh. *Tratat de procedură penală*. Partea generală. Vol. I. București : Ed. C. H. BECK, 2007. 802 p. ISBN 978-973-115-155-7.
17. Neagu, I., Damaschin, M. *Tratat de procedură penală*. Partea generală. București : Ed. Universul Juridic, 2020. 800 p. ISBN 978-606-39-0600-8.
18. Neagu, I., Damaschin, M. *Tratat de procedură penală*. Partea specială. București : Ed. Universul Juridic, 2021. 741 p. ISBN 978-606-39-0601-5.
19. Rusu, L. *Principiul contradictorialității în procesul penal – reglementări naționale și de drept comparat*. Autoreferență de doctor în drept. Chișinău, 2016. 30 p.

20. Rusu, L. *Principiul contradictorialității în procesul penal – reglementări naționale și de drept comparat* : Teză de doctor în drept. Chișinău, 2016. 193 p.
21. Rusu, L. Unele reflecții asupra contradictorialității în calitate de principiu al procesului penal al Republicii Moldova. In: *Particularitățile adaptării legislației Republicii Moldova și Ucrainei la legislația Uniunii Europene* : Materialele Conf. intern. șt.-practice, Chișinău, 23-24 martie, 2018. Chișinău, 2018, pp. 293-297. ISBN 978-9975-3222-0-1.
22. Ștefănescu, B. *Garanțiile juridice ale respectării legii procesual penale în activitatea de judecată*. București : Hamangiu, 2007. 306 p. ISBN 978-973-1720-32-6.
23. Theodoru, Gr. Gr., CHIȘ, I.-P. *Tratat de drept procesual penal*. București : Ed. Hamangiu, 2020. 1171 p. ISBN 978-606-27-1671-4.
24. Vizdoagă, T., Rusu, L. Tactica apărării în sistemul criminalisticii. In: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza ” din Iași. Științe juridice*. 2022, Tom LXVIII, supl. 3, pp. 269-282. ISSN 1221-8464 [online] [accesat 09.02.2023]. Disponibil: <https://pub.law.uaic.ro/ro/volume-publicate/2022/anale-uaic-tomul-lxviii-stiine-juridice-fosidhus-2022/tatiana-vizdoag-lucia-rusu-1>
25. Vizdoagă, T., Rusu, L. Tactica participării apărătorului în cadrul procedeele probatorii. In: *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza ” din Iași. Științe juridice*. 2022, Tom LXVIII, supl. 3, pp. 255-267. ISSN 1221-8464 [online] [accesat 09.02.2023]. Disponibil: https://pub.law.uaic.ro/files/articole/2022/vol.special2/vizdoaga_rusu_1.pdf
26. Volonciu, N. *Tratat de procedură penală*. Parte generală. Vol. I. București : Ed. Paideia, 1993. 505 p. ISBN 973-9131-01-8.
27. Volonciu, N. *Tratat de procedură penală*. Parte specială. Vol. II. București : Ed. Paideia, 1994. 503 p. ISBN 973-9131-24-7.
28. Березовская, С. Совместная деятельность, а не единоборство. В: *Литературная газета*. 1970, 8 апр., p. 3.
29. Головенков, П., СПИЦА, Н. *Уголовно-процессуальный кодекс Федеративной Республики Германия*: Научно-практический комментарий и перевод текста законов. Potsdam : Universitätsverlag, 2012. 408 p. ISSN 2191-088X.
30. Даровских, С. М. *Принцип состязательности в уголовном процессе России и механизм его реализации* : Дис. ... канд. юр. наук. Челябинск : Южно-Уральский гос. ун-т, 2001.
31. Корецкий, И. Этика судебных прений. В: *Социалистическая законность*. 1976, nr. 1, pp. 39-41.
32. Стецовский Ю. И., Ларин, А. М. *Конституционный принцип обеспечения обвиняемому права на защиту*. Москва: Наука, 1988. 316 p. ISBN 5-02-012866-X.